

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 19 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2019

ARAŐTIRMA
Research

Suriyeli Kadın Yazar İbtisâm Tireysî'nin Mudunu'l-Yemâm Adlı Romanının Mülteci Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi

Selçuk Pekparlatır

Öğr. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
spekparlatir@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0003-2953-1211>

Ali Eminoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı
aeminoglu@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-1548-4269>

Geliş Tarihi / Received: 14.10.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 28.12.2019

Öz

2011 yılında Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde başlayan Arap baharının ardından yaşanan iç savaşlar neticesinde Arap ülkelerindeki milyonlarca Arap, mülteci haline gelmiştir. İltica ile birlikte pek çok Arap edebiyatçı da mülteci durumuna düşmüş ve yaşadıkları psikolojik travmaları, gittikleri ülkelerde kaleme aldıkları edebi ürünlerinde dile getirmişlerdir. Başta Suriye olmak üzere Libya, Irak, Yemen gibi ülkelerde yaşanan söz konusu dramları eserlerinde tüm gerçekliğiyle okuyucuya yansıtan bu edebiyatçılardan birisi de Mudunu'l-Yemâm adlı romanın yazarı olan İbtisâm Tireysî'dir. Tireysî, Suriye'de yaşanan savaş sürecinde meydana gelen acı olayları etkili bir üslupla ve detaylı tasvirlerle okuyuculara aktarmıştır. Yazarın romanda değindiği konuları genellikle ayrımcılık, çığnenen insan hakları, insanların ellerinden alınan özgürlükler, katliamlar ve özellikle kadınlara yönelik işlenen tecavüz eylemleri gibi meseleler oluşturmaktadır. Benzer anlatım tarzları ve işlenen konular Tireysî gibi savaş neticesinde mülteci durumuna düşmüş edebiyatçıların eserlerinde de mülhaza edilmektedir. Bu bakımdan ortaya konan bu eserlerin mülteci edebiyatı üst başlığı altında değerlendirilmesi mümkündür. İşte bu çalışmada Tireysî'nin, Mudunu'l-Yemâm adlı romanı mülteci edebiyatı çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Mülteci, Mülteci Edebiyatı, İbtisâm Tireysî, Suriye.

An Analysis of the Novel Mudun al-Yamâm by the Syrian Female Writer Ibtisam Ibrahim Terese from the Perspective of Refugee Literature

Millions of Arabs in Arab countries have become refugees as a result of the civil wars following the Arab spring that began in 2011 in the Middle East and the Mediterranean region. Along with the asylum, many Arab writers have become refugees and have expressed their psychological traumas in their literary works written in the countries they go to. İbtisâm Tireysî, the author of the novel Mudunu'l-Yemâm, is one of these writers who reflects these dramas to the reader with all the truth in their works, especially in Syria, Libya, Iraq and Yemen. Tireysî reflected the painful events that took place during the war in Syria to readers in an effective manner and detailed descriptions. The topics that the author touches on in the novel are generally discrimination, human rights violations, freedom from human beings, massacres, and especially the rape of

women. Similar narratives and topics are also considered in the works of literary writers such as Tireysi who have become refugees after the war. In this respect, it is possible to evaluate these works under the title of refugee literature. In this study, Tireysi's novel *Mudunu'l-Yemâm* will be examined in the context of refugee literature.

Keywords: Novel, Refugee, Refugee Literature, Ebtesaam Terayse, Syria.

Atıf / Cite as

Pekparlatır, Selçuk - Eminoğlu, Ali. "Suriyeli Kadın Yazar İbtisâm Tireysi'nin *Mudunu'l-Yemâm* Adlı Romanının Mülteci Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi". *Marife* 19/2 (2019): 681-692. <https://doi.org/10.33420/marife.632946>.

Summary

The litterateurs who became refugee at one point of their lives sought to convey to their readers the hardships they experienced as a refugee. This trend, rising especially with World War I and World War II in the twentieth century, gained a momentum in the present century as a result of the wars raging through the Arab lands. Many novels have been recently published by such litterateurs who had to seek refuge in other countries because of the wars and can be described as socialist realist.

There are some points common to the problems expressed by those writers in their stories who produced the works that are categorized in the refugee literature. Among the others, one may list the following as such shared points: freedom, putting an end to torture, the loss of equality before law, putting an end to the arbitrary arrestment and sending into exile of people, protection of private life, right to elect and be elected, public access to basic human needs such as food, medical care, and housing.

The writers who focus on the refugee themes in their literary works generated a common voice, as it were, because they experienced similar hardships in their homelands. Such outcries that one may consider to be a form of claiming one's rights which are shaped by the fundamental human rights gave vent to the sufferings and traumas of the people living in those war-torn lands.

The *Mudun al-Yamâm* (*The City of The Pigeons*) by Ibtisam Ibrahim Terese is one of the novels of this genre that have been composed recently. It consists of 344 pages. The author wrote her novel under 14 headings. This study is intended to analyze the first edition of the novel, which came out from the Egyptian publisher *Maktabah al-Dâr al-'Arabiyyah li al-Kitâb* in Cairo, in January 2014.

The subject-matter of the novel is constituted of the struggles made by the Syrians in demand of rights and freedoms from the government and the atrocities with which the government reacted to these demands. Terese presents the incidents of murder, rape, theft and massacre that she either witnessed or heard in a mixture of reality and fiction from her own perspective.

In the novel, the narrator of the plot is the subject "I". The writer preferred this style and conveyed the incidents to her readers from her own perspective.

One may consider the novel as possessing a rich cast of characters. The protagonist of the novel is the mother, who is at the same the narrator. The rest of the characters are her son Nûr, Khanzalah, whom she never met face to face, but communicated with through the Facebook, Abû Sa'îd and his son Sa'îd whom she met in the tent refugee camp, Maḥmûd who was not aware of anything, but was murdered by the soldiers because he attended a protest by accident, Captain Khiḍr who executed his soldier fellows because they failed to be fully loyal to the leader, two friends of his son Nûr, Fâris and Fuâd, many anonymous murderous soldiers who were mentioned in the storyline, innocent civilians who were murdered or oppressed.

Since the author of the *Mudun al-Yamâm* presents the events that she herself experienced or heard in a mixture of reality and fiction, one can observe a general parallelism between the event time and the real time. However, the author sometimes had to summarize the event time quite naturally due to the lengthiness of the real time.

The author used the technique of expanding in some sections of the novel. In the frame of this technique, she had recourse to retrospection in order to tell of the past events. So, one can say that Terese used time very effectively and functionally in keeping with the general atmosphere of the novel.

The events narrated in the novel generally take place in open spaces and in a wide geography covering Damascus, Hama, Aleppo and Dar'a. Terese made her choice of place in favor of the concrete, and not the abstract. She provides a detailed description of the venues with a view to forming a graphic image of them in the mind of the readers.

Terese wrote her novel in a standard Arabic. The characters generally spoke in dialogues, which involved at times Syrian colloquial expressions. The author also used the technique of internal monologue for the sake of reflecting the inner world of the characters.

One of the principal subjects of the novel is freedom. The author gives expression to her own yearning for freedom through the words of her son in his e-mail. She dealt with the freedom of expression as a reflection of the experience of general freedom throughout the novel, stating that the Syrians have been deprived of right to the freedom of expression. Among others, she addresses such violations of human rights as discrimination, brutally committed murders, and rapes.

As it is clearly seen, Terese's novel shares the same themes of refugee literature: right to live, freedom, security, torture, brutal inhuman treatment, right to food, dressing, housing and medical care. Thus, her novel involves many points common to other novels of the same genre.

In conclusion, the Syrian civil war that has turned into the largest human tragedy since World War II and the resultant crisis of refugees have not been ignored by those writers who themselves experienced it, they reflecting what have been going on in Syria, Libya, Iraq, and Yemen in their works without hiding anything.

Ibtisam Ibrahim Terese in her novel Mudun al-Yamân presented to her readers in a storyline the atrocities that took place in Syria between the years 2011 and 2012. In her novel, the author focuses on discriminations, violations of human rights, deprivations of freedom, massacres and rapes, making the world aware of her people's tragedies and psychological traumas. So, she graphically described the hardships and sufferings that the Syrian people experienced as a result of the harsh reaction of the Syrian government to the popular revolt against the present regime.

1. Giriş: Mülteci Edebiyatı

Arap Baharı, 18 Aralık 2010'da Tunus'ta iktidar karşıtı kitlesel gösterilerle başlamış ve 2011 yılı içerisinde ise Mısır, Libya, Suriye başta olmak üzere Cezayir, Bahreyn, Ürdün, Yemen ve Lübnan gibi Arap dünyasının başlıca ülkelerine sıçramıştır.¹ Arap ülkelerinde halkın demokratik reform ve özgürlük talepleri için protesto ve gösterileri ile başlayan bu hareket büyüyerek kitlesel ayaklanmalara yol açmış, bu ayaklanmalar da zamanla silahlı çatışmalara, iç savaşlara ve yönetim değişikliklerine uzanan önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir.²

Dünyanın her yerinde olduğu gibi bu savaşlar en çok masum sivilleri etkilemiş ve insanlar yaşadıkları yerlerden göç ederek başka ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Bunun sonucu olarak büyük bir mülteci sorunu baş göstermiştir. Bu sorunun en çok yaşandığı ülkelerin başında ise Suriye gelmektedir. Tam rakamı bilinmemekle birlikte Suriye toprağını bırakmak zorunda kalan yaklaşık 6 milyon Suriyeli olduğu bilinmektedir.³

Vatanlarından ayrılanların içerisinde pek çok Suriyeli edebiyatçı da bulunmaktadır. Söz konusu edebiyatçıların çoğu, gittikleri ülkelerde hem kendilerinin hem de toplumlarının yaşadığı sıkıntıları eserlerinde dile getirmişlerdir. Böylece kökleri II. Dünya savaşına dayanan ve son yıllarda adı tekrardan sıkça duyulmaya başlanan bir edebî tür olan Mülteci Edebiyatı'na dair pek çok eser ortaya konmuştur.

Bilindiği üzere tanımlar ve kavramlar genel olarak zamana ve mekâna göre

¹ Sadettin Paksoy vd., "Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/46 (Yaz 2013): 170.

² Oktay Bingöl, "Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 13/2 (Kış 2013): 26.

³ İrem Tunçol- Cengiz Dinç, "2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi", *Kırşehir AEÜİBFD* 2/2 (Aralık 2018): 102.

değişmeyen durumları ele alırlar. Edebî metin ise zamanın akışına paralel olarak değişiklik gösteren, zenginleşen ve kimi zaman farklı görünüm kazanarak bir yapıya sahiptir.⁴ Bu değişim ve zenginleşme süreci, varlığını zamanın akışına borçludur. Bu bağlamda mülteci ve edebiyat kavramları birbirlerinden bağımsız olarak ele alındığında tanımları hiçbir zamana ve mekâna bağlı olarak değişmeyecek olan kavramlardır.

Türkçe’de sığınmacı anlamına gelen mülteci kelimesi, Arapça “لجأ / sığındı” fiilinden ism-i fail kalıbında türemiş ve doğrudan Türkçe’ye geçmiş bir sözcüktür.⁵ Mülteci Edebiyatı ise yeni bir edebi tür olarak edebî metnin zenginleşmesine ve değişimine örneklik teşkil etmektedir. İngilizce’de bu edebiyat türüne Refugee Literature, Modern Literature by Refugee, Literature of the Refugee; Arapça’da ise أدب اللجوء gibi adlar verilmektedir. Söz konusu ifadeler Türkçe’ye, İltica ve Dönüş Edebiyatı,⁶ Tehcir Edebiyatı⁷ gibi isimlerle çevrilmiştir.

Tarihi süreç içerisinde hem I. hem de II. Dünya Savaşı ile birlikte mülteci durumuna düşen edebiyatçılar yaşadıkları sıkıntıları okurlarına aktarmak istemişlerdir. Yazarları toplumcu gerçekçi⁸ olarak nitelendirilebilecek ve bu türe eklenebilecek olan son yıllarda çıkan romanlar şu şekilde sıralanabilir:⁹

The Pick-Up (2001), Nadine Gordimer; *The Kite Runner* (2003), Khaled Hosseini; *The Asylum Seeker* (2003), Arnon Grunberg; *Under the Persimmon Tree* (2005), Suzanne Fisher-Staples; *What is the What: The Autobiography of Valentino Achak Deng* (2006), Dave Eggers; *The Other Hand* (2008), Chris Cleave; *The Happiest Refugee: A Memoir* (2010), Anh Do; *Inside Out and Back Again* (2011), Thanhha Lai; *The Extraordinary Journey of the Fakir Who Got Trapped in an IKEA Wardrobe* (2014), Romain Puértolas.

Arap Dünyası dışında yazılan bu romanların yanı sıra Libya, Filistin, Irak gibi ülkelerden kimi Arap yazarlar da ülkelerini terk edip gittikleri ülkelerde yaşadıkları sıkıntıları dile getirdikleri edebi eserler ortaya koymuşlardır. Libyalı Mucahid el-Büseyyfî’nin “*Âzâtsî*”, Iraklı Heysem Vâfil Vâlî’nin “*el-Avde*”, Filistinli Selîm el-Beyk’in “*Tezkiratân ilâ Saffûriyye*” adlı romanları bu eserlere örnek gösterilebilir.

Mülteci Edebiyatı türüne dâhil olan eserleri kaleme alan yazarların hikâyelelerinde dile getirdikleri sorunlar arasında birtakım ortak noktalar bulunmaktadır. Bu ortak noktaları genel anlamda şu şekilde sıralayabiliriz:

Özgürlük, kişi güvenliği ve yaşam haklarının ellerinden alınması,

İşkence, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulması,

⁴ Şerif Aktaş, “Edebî Metin ve Özellikleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (2009): 188.

⁵ el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn* (b.y.: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.), 6/178; İbrahim Mustafa vd., *el-Mucemu'l-Vasît* (Kahire: Dâru'd-Daveti, ts.), 2/815.

⁶ Bk.: Hişam Muhammed Abdullah, İltica ve Dönüş Edebiyatı Bağlamında Edebî Metin: Suriye ve Filistin Örneklerine Dair Bir Okuma, *Vatana Dönüş Edebiyatı Bildiri Metinleri Kitabı* (İstanbul: Demavend Yayınları, 2018), 114-117.

⁷ Bk.: İbtisâm Şâkûş, Tehcir Edebiyatı, *Vatana Dönüş Edebiyatı Bildiri Metinleri Kitabı* (İstanbul: Demavend Yayınları, 2018), 118-120.

⁸ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 7. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 52-63.

⁹ Sarah Gilmartin, “World Refugee Day: 10 Tales in Literature”, erişim: 10 Ekim 2019, <https://www.irishtimes.com/culture/books/world-refugee-day-10-tales-in-literature-1.2200747>

Yasa karşısında eşitlik olgusunun ortadan kalkması,
Hiç kimsenin keyfi olarak yakalanıp tutuklanması veya sürgün edilmesi gibi durumların sona ermesi gerektiği,
Özel yaşama, ailenin meskenine veyahut haberleşme haklarına keyfi olarak karışılmaması,
Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün bulunması,
Herkesin serbest dolaşma, seçme ve seçilme hakkının olması,
Kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için herkesin beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkının bulunması

Görüldüğü üzere mülteci edebiyatını edebi eserlerinde işleyen yazarlar, kendi vatanlarında benzer sıkıntılar yaşamış olduklarından adeta ortak bir ses meydana getirmişlerdir. Genellikle ihlal edilen temel insan hakları çerçevesinde şekillenen hak arayışları niteliğindeki bu serzenişler, adeta o bölgelerde yaşayan insanların da çığılığı olmuştur.

2. Romanın Yazarı Hakkında

İbtisâm İbrahim Tireysî, 1959 yılında Suriye'nin kuzeyinde yer alan Erîhâ şehrinde dünyaya gelmiştir. 1986 yılında Halep Üniversitesi Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Arap Dili bölümünden mezun olmuştur. Siyasî görüşlerinden dolayı Suriye'deki resmî kurumlardaki görevlerine son verilmiştir. Bunun üzerine kendisini tamamıyla edebiyata adayan yazarın pek çok Arap dergi ve gazetesinde yazıları yayımlanmıştır. Romanlarında genel olarak sosyal ve siyasî sorunlara değinen yazar, pek çok ödüle layık görülmüştür.¹⁰

Yazarın 9 romanı ve 3 hikâye koleksiyonu vardır.¹¹

Romanları:

Cebelu's-Summâk 1. Bölüm: "Sûku'l-Haddâdîn", Roman, 2004.

Zâkiratu'r-Ramâd, Roman, 2005.

Cebelu's-Summâk 2. Bölüm: "el-Hurûc ile't-Tîh", Roman, 2006.

el-Meâric, Roman, 2007.

'Aynu's-Şems, Roman, 2010.

Ğavâyetu'l-Ma', Roman, 2011.

Mudunu'l-Yemâm, Roman, 2014.

Lemâr, Roman, 2015.

La'netu'l-Kâdimyûm, Roman, 2016.

Hikâye Koleksiyonları:

Cuzûrun Meyyiteh, Hikâye Koleksiyonu, 2001.

Nisâ' Bilâ Hedîl, Hikâye Koleksiyonu, 2014.

İmraetun fi'l-Mehâk, Hikâye Koleksiyonu, 2014.

¹⁰ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm* (Kahire: Mektebetu'd-Dâri'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb, 2014), 344.

¹¹ Katârâ, "et-Teraşşuh li'l-Câize", erişim: 13 Ekim 2019, [https://www.kataranovels.com/novelist/232/Marife-19/2-\(2019\):-681-692](https://www.kataranovels.com/novelist/232/Marife-19/2-(2019):-681-692)

3. Mudunu'l-Yemâm Adlı Romanın Özeti

2011 yılında başlayan ayaklanmaların adeta bir iç savaşa dönüştüğü Suriye topraklarındaki acıyı, dramı, vahşeti ve en basit insan haklarını bile hiçe sayan zulmü, bir kısmına kendisinin de bizzat şahit olduğu yaşanmış olaylar üzerinden çarpıcı bir şekilde anlatan yazar, romanına görmüş olduğu kötü bir rüyadan bahsederek başlar. Gördüğü rüyanın etkisiyle Şam'da bulunan oğlu Nur'u telefonla arar ve ona yanına geleceğini söyler. Ancak Şam'a giden yol barikat ve kontrol noktalarıyla doludur. Zorlu bir sürecin ardından iki arkadaşıyla birlikte Yermuk Kampında kalmakta olan oğlunun yanına ulaşır. Burada tanıştığı Ebû Saîd isimli Filistinli yaşlı bir adam ona içerisinde eski evrakların olduğu bir dosya teslim eder. Akşam kaldığı otele geri dönen yazar, dosyayı bir kenara bırakarak bilgisayarını çalıştırır. Bu esnada elini kahve fincanına çarpar ve kahve dosyaların üzerine dökülür. Alt üst olan dosyaların arasından çıkan Hanzala¹² karikatürü yazarın dikkatini çeker. Bu karikatürü Facebook hesabında paylaşan yazar, entelektüel camiadan hiç kimsenin paylaşımını beğenmemesini şu sözlere eleştirir: *"Ayaklanmadan önce özgürlük isteyen kesimlerden bu karikatüre destek ve beğeni gelmediyse tarafsız olan insanlardan bir destek beklemek çok da yerinde olmayan bir hareket olacaktır."*

Romanda anlatılan olaylar genellikle, Hanzala adındaki bir karakter ile yazar arasındaki mesajlaşmalar ve bu mesajlaşmalar üzerine yapılan anlatımlar şeklinde okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Yazar, Facebook'ta Ben Hanzala (أنا حنظلة) adlı bir kullanıcının Ben ve Sen (أنا وأنت) adlı bir gruba kendisini eklediğini görür. Hanzala ona, askerdeyken kendi arkadaşlarının ölümünü detaylı bir biçimde anlattığı uzun bir yazı gönderir. Yazıda yaşanan çatışmaları, katliamları, tecavüz olaylarını anlatır ve savaşta yaşanan olumsuzlukları tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer. Hanzala, yazara bırakmış olduğu bir başka notta 80'lerde ve son ayaklanmada yaşanmış olan katliamlardan bahseder. Ayrıca Hızır isminde bir askerinin işlemiş olduğu cinayetleri ve kadınlara yapılan tecavüzleri uzun ve detaylı bir biçimde anlatır.

Bu tecavüz olaylarından birini anlatan yazar, durumu şöyle betimlemektedir: *"Tekme atıyor, ısıyor, bağıyor ve onların ellerinden kurtulmaya çalışıyordu ancak bir güvercin, yedi avcının elinden nasıl kurtulabilirdi ki..."* Bu anlatımda romana ismini veren Yemâme lafzını kullanan yazar, söz konusu kadını güvercine benzeterek, ülkenin pek çok şehrinde yaşanan benzer olaylara bir göndermede bulunmuştur. Savaşa dair romanda anlatılan çarpıcı olaylardan birisi de rejim tarafından aranan eşini, eşinin kardeşi ile aldatan bir kadının daha sonra devlet televizyonlarında kendisine muhaliflerin tecavüz ettiğini anlatmasıdır. Bu olay savaşın çirkin ve ahlaksız yönünü yansıtmaları bakımından oldukça dikkat çekici bir örnektir.

Yazar, romanda okurlara ailesi hakkında bilgiler de vermektedir. Buna göre babası ve erkek kardeşi 1980 yılında rejim tarafından tutuklanan yazarın kardeşinden, bulunduğu hapisaneden başka bir hapishaneye taşındıktan sonra haber alınmaz. Ta ki mahkûmlar için genel af çıkarılan, aynı zamanda yazarın babasının vefat

¹² Filistinli karikatürist Nâci el-Alî'nin (1987) oluşturduğu bir karikatür karakteridir. Ellerini arkasına bağlamış ve dünyaya sırtını dönmüş bir çocuk resmi olan Hanzala, başta Filistin olmak üzere Arap Dünyası'ndaki yönetimlerini tamamını hicveder. Bk. Aljazeera, "eş-Şahsiyyât-Fennânûn", erişim: 10 Ekim 2019, <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/12/6/ناجي-العلي>

ettiği 2001 yılına dek. Yazarın kardeşi, gördüğü işkencelerden dolayı hapisshaneden çıktıktan sonra psikolojik rahatsızlıklar yaşar. Yedi yıl geçmeden de böbreklerindeki rahatsızlıktan dolayı vefat eder.

Uzun bir süre sonra e-posta aracılığıyla gönderdiği bir başka mesajda Hanzala, bulunduğu bölgede uzun süredir internetin olmadığını bu nedenle mesaj yollamadığını belirterek yazardan özür diledikten sonra, Ebu Muhammed adındaki bir arkadaşının kendisine anlattığı 1982 yılında yaşanan katliamları geniş bir şekilde yazara anlatır. Yazar da, Hama şehrindeki halk ayaklanmalarından söz ederken geçmişle günümüz arasında yönetsel anlamda pek bir değişikliğin olmadığını, babadan oğula geçen despot yönetimin aynen devam ettiğini vurgular.

Yazar, kuşatma altındaki Humus şehrinde yaşayan vatandaşlara birkaç arkadaşı ile birlikte Trablus kentinden ilaç götürür. Yazar, oğlu ile Facebook'tan durum ile ilgili mesajlaşmaya başlar ancak bir süre sonra irtibat kopar. Annesi oğlundan yeniden haber almaya başlayınca Hanzala'dan yardım talep etmek için onun Facebook sayfasına bir mesaj göndermek ister. Fakat Hanzala'ya mesaj yazmak için ortak sayfalarını açtığında yazar, Hanzala'nın kendisine uzun bir mesaj yolladığını görür. Mesajda iki hafta önce Humus şehrine ulaştığını belirten Hanzala, bu sürenin kendisini orada doğmuş gibi hissetmesi için yeterli olduğunu söyler. Ayrıca ona daha önce Hama ve Humus'ta yaşanmış katliamları anlatır. Yazar, Hanzala'ya Humus şehrinde kendisini beklemesini söylediği bir mesaj gönderir. Humus'a vardığında ise kendisini Hanzala yerine bir başka gencin beklediğini görür ve Hanzala ile buluşamaz. Bu bölümde yazar, Humus şehrinde yaşanan infazları, yıkımları uzun bir şekilde anlatır. Kendisi de yaşanan çatışmalar neticesinde komaya girer.

Komadan uyanınca yazara, Humus'ta kendisini götürebilecekleri bir hastane olmadığından Halep hastanesine nakledildiği söylenir. Oğlu Nur, annesinin durumundan habersiz bir şekilde ona bir mesaj gönderir ve ona : *"Ne zaman benim bir çocuk olmadığını anlayacaksın"* diyerek sitem eder ve devamında vatana olan sevgisini, özgürlük için ölümü göze aldığını, haksızlık karşısında güçlü ve cesur bir insan olarak duracağını anlatan uzun bir mesaj yazar.

Bir süre sonra Hanzala, yazara Facebook'tan bir mesaj daha gönderir. Bu mesajda Hanzala, Nur'un kendisine ilaç alması için vermiş olduğu adrese gittiğini ancak askerlerin orayı kuşatmış olduğunu; polislerin ise orada bulunan herkese ateş açtığını ve kendisinin de tutuklandığını yazar ve orada yaşadığı olayları, hapisshane arkadaşlarını uzun uzun anlatır.

Yazar bu kez Facebook üzerinden oğlundan bir mesaj alır. Mesajda oğlu ona, yakın arkadaşı Nevres'in askeri bir mahkemeye gönderildiğini söyler ve annesinden ona bir avukat tutmasını ister. Annesi avukat tutar ve Nevres'in izini sürmeye başlar avukat kendisine böyle bir tutuklunun olmadığını ancak tutukluları taşıyan aracın dün yoldayken vurulduğunu söyler. Anne bu haberi oğluna nasıl söyleyeceğini bilemez. Ancak daha sonra Nevres'in bir başka hapisshaneye nakledildiği bilgisini alır. Oraya gider ancak yine onu göremez. Hatta askerler bu isimde bir tutuklunun olmadığını söylerler. Ancak sonunda hapisshanedeki diğer mahkûmlardan Nevres'in orada olduğunu öğrenir ve onunla görüşür. Böylece oğlunun isteğini yerine getiren yazar, oğlu ile buluşmak üzere Şam'a doğru yola çıkar.

Yazar Şam'a ulaşır ve orada Sabah adında bir arkadaşının evinde kalır. Arkadaşı ona eski günlerden, psikolojik sıkıntılardan, yaşamış olduğu kötü anlarından ayrıca boşanmasından bahseder. Yazar bu bölümde bir kadının psikolojisini yaşadığı olaylar üzerinden uzun uzun anlatmaya çalışır. Bu arada Nur tutuklanır. Annesi Şam'da uzun bir süre kalacağı için oğlunun arkadaşlarından kendisine bir ev bulmalarını ister. Nur'un arkadaşlarından Hüsam adındaki biri, Nur'un annesine dayalı döşeli bir ev bulur ve yazar oraya yerleşir.

Yazar, Hanzala'dan bir mesaj daha alır. Hanzala mesajında askerlerin kendisini nasıl serbest bıraktıklarını anlatır. Ayrıca ona Nur'un kendisine yazmış olduğu mektubu aktarır mektupta Nur annesiyle olan anılarını Hanzala ile paylaşmıştır. Oğlunun ve kendisinin yaşamış olduğu olayları anlattığı bu bölümlerde yazar, aynı zamanda bir annenin evladına karşı hissettiklerini de anlatmakta; bir bakıma bu durumu yaşayan tüm annelerin hissiyatını okurlara aktarmaktadır.

Yazar, oğlu hapisshanedeyken onun arkadaşları ile Hama ve Humus arasında yardım faaliyetlerine katılır ve Nur'un kimler ile çalıştığını görür. Ardından yardım faaliyetlerine katılan üç genç kızla birlikte yolda kurulan kontrol noktasındaki askerler tarafından bir eve hapsedilirler. O evde aç ve susuz bir şekilde tutsak tutulduktan sonra serbest bırakılırlar.

Yazar, romanda kendilerinden bahsetmiş olduğu isimlerin çoğunun daha sonra ya şehit düştüğünü veya bir başka ülkeye kaçtığını belirterek romanını sonlandırır.

4. Romanın Teknik ve Tematik İncelemesi

İbtisâm Tireysî'nin *Mudunu'l-Yemâm (Güvercinlerin Şehri)* adlı romanı 344 sayfadan oluşmaktadır. Yazar, romanını 14 başlık altında yazmıştır. Bu çalışmada romanın ilk baskısı incelenmiştir. Bu baskı Mısır'ın başkenti Kahire'de Mektebetu'd-Dâri'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb tarafından 2014 yılının Ocak ayında yapılmıştır.

Romanın konusunu, Suriyelilerin yönetimden talep ettikleri hak ve özgürlükler uğrunda verdikleri mücadeleler ve bu mücadeleler karşısında yönetimin halka karşı göstermiş olduğu insanlık dışı tepkiler oluşturmaktadır. Tireysî, şahit olduğu veya duyduğu cinayet, tecavüz, hırsızlık ve katliam gibi olayları gerçek-kurmaca bir yöntemle kendi perspektifinden okurlarına sunmaktadır.

Mudunu'l-Yemâm adlı romanda özne 'ben' anlatıcı tipinin tercih edildiği görülmüştür. Yazar, eserini birinci şahıs kipinde anlatarak kaleme almış ve kendi bakış açısından olayları okuyuculara aktarmıştır.

Romanın şahıs kadrosu zengin olarak değerlendirilebilir. Romanın başkahramanı, aynı zamanda anlatıcısı olan annedir. Daha sonra sırasıyla oğlu Nur, hiçbir zaman yüz yüze görüşmediği sadece Facebook üzerinden iletişim kurduğu ve kendisinden önemli bilgiler elde ettiği Hanzala, çadır kampında tanıştığı Ebû Saîd ve oğlu Saîd, hiçbir şeyden haberi olmayıp da kazara bir gösteride bulunup askerler tarafından katledilen Mahmud, asker arkadaşlarını lidere tam bir şekilde bağlı olmadıkları için katleden Yüzbaşı Hızır, oğlu Nûr'un iki arkadaşı Faris ve Fuad, bunların dışında isimleri geçmeyen ancak olay örgüsü dâhilinde anlatımda yer alan pek çok katil asker, katledilen ve zulme maruz kalan masum siviller hikâyenin diğer kahramanları

olarak karşımıza çıkmaktadır. Olayların pek çoğu başkahraman anne, oğlu Nur ve Hanzala etrafında cereyan etmektedir.

Mudunu'l-Yemâm romanı yazarın bilfiil yaşayıp gördüğü ve dinlediği olayları gerçek-kurmaca bir üslupla kaleme aldığı bir roman olduğu için vaka zamanı ile nesnel zaman arasında genel bir paralellik görülür. Ancak yazar, nesnel zamanın uzunluğundan dolayı doğal olarak bazı yerlerde vaka zamanını özetlemiştir.

Yazar, romanın bazı bölümlerinde genişletme tekniğini kullanmıştır. Bu teknik çerçevesinde geriye dönüş tekniğini yer yer kullanarak olayları geçmişe dönerek anlatmaktadır. Sonuç olarak Tireysî'nin, romanın geneline hâkim olan havaya uygun olarak zamanı çok işlevsel bir şekilde kullandığı söylenebilir.

Romanda anlatılan olaylar genel olarak açık mekânlarda ve Şam, Hama, Halep, Dera gibi geniş bir coğrafyada gerçekleşmektedir. Tireysî, mekân tercihini soyut değil somuttan yana kullanmıştır. Anlattığı olayların geçtiği mekânların okuyucunun da gözünde canlanması için detaylı tasvirler yapmıştır.

Tireysî, romanını Arapça dil kurallarına uygun ve fasih bir dille kaleme almıştır. Romanın genelinde kahramanlar diyalog yöntemiyle konuşturulmuş, söz konusu diyaloglarda ara sıra Suriye lehçesinde kullanılan ammice tabirlere yer verilmiştir. Yazarın, kahramanların iç dünyalarını yansıtmaya adına kimi zaman iç monolog yöntemine de başvurduğu görülmüştür.

5. Romanın Mülteci Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi

Yazarın romanda en çok ön planda tuttuğu konulardan birisi özgürlüktür. Oğlu Nur'un kendisine yazdığı bir elektronik postadaki ifadeler aracılığıyla yazar, kendi hürriyet özlemini Nur'un ağzından dile getirir:

"Sevgili anneciğim.. güzellerin güzeli..

Bir annenin oğlu için korkması çok güzel fakat..

Suriyeliler işgalci Fransızları attıklarında anne oğlunu ayaklanmaya katılmaları için sokaklara gönderirdi. Oğlunu kendisine şehit olarak getirdikleri zaman da gözyaşları ile onu yıkar ve cenazesine zılgıtlarla ve gözlerini dolduran sevinç gözyaşları ile çıkar...

Böyleydiler.. ve böyle kalacaklar!

Doğrulukla birlikte olmamı öğrettin bana.. Mahmud Derviş'in "Kaydet Ben Bir Arabım" şiiri ile süt emzirdin bana.

Dedeme gelince O bana toprağı nasıl ekeceğimi öğretti. Onu nasıl seveceğimi. Ekin büyürken onu gözlemeyi, hayatı sevmeyi.. Haklı isem hiçbir şeyden korkmamayı. Hatalı isem başım vurmamayı öğretti.

Dayım bana insanlara yardım eden güçlü cesur biri olmayı öğretti.

Anneciğim! Allah'ın sayesinde ben artık vatanını ve özgürlüğünü seven bir gencim, güçlüyüm... Özgürlüğü ne kadar sevdiğimi sen bilirsin!.."¹³

Yazar, özgürlüğün bir yansıması olan ifade özgürlüğünü de romanın başından

¹³ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm*, 161-162.

sonuna kadar ele almış ve ifade özgürlüğü hakkında Suriye'deki insanların mahrum bırakıldıklarını dile getirmiştir.

*"Şam'a giden yol tehlikelerden yoksun değildi. Barikatlar ve endişeli durum yayılmış, hava korku ve bekleyiş ile dolmuştu. İnsanlar konuşmalarında ve olan biten ile ilgili endişelerini dile getirmekte dikkatli oldular."*¹⁴

Ayrımcılık konusuna da geniş bir şekilde değinen yazar, Suriye yönetiminin en temel insan hakkı olan tıbbî bakımı hakkında yaralıları nasıl yoksun bıraktığını şu yürek burkan satırlarla ifade eder:

*"Morg dolabının iç kapısına "Anneme selam söyleyin" diye yazan genci unutamam. Kalbim acı veren bu hatıradan dolayı daraldı. Benim annelere ve babalara Suriyeli ölümlerin mektuplarını taşımak bana mı yazıldı?! Bedenimden kanlar çekildi. Her yerim tutuldu bir hemşirenin bir yaralıyı yerde sürükleyerek çekmesini görünce. Kanları beyaz fayansı boyuyordu. İniltisi beni öldürdü. Bir kenarda durup yanımdan geçerken yüzünü süzdüm. Bir insan yüzü değildi.. Bir şeyi ağzında çiğnerken ağzından kanların aktığını gördüğümde emindim."*¹⁵

Romanında buna benzer pek çok ayrımcılığı dile getiren yazar, yaşanan bu vahşetin insanın akıl sağlığına vermiş olduğu tahribatı da¹⁶ yolda gördüğü elbiseleri parçalanmış, saçları dağınık, etrafa endişeli bir şekilde bakıp gizlenen bir kadının hikâyesini anlatarak dile getirir:

*"Sen iyi birisin. Sen beni görüyorsun.. Bu kötüler beni görmüyor.. Çünkü onlar beni öldürdüler.. Gel bedenime dokun, bir şey hissediyor musun? Ben oradaydım.. onlar beni öldürdüler.. Fakat beni gömecek hiç kimse yoktu. İyi insanlar bana dediler ki: sen burada kal, mezara annen, baban ve erkek kardeşinle inme. Biz yemek yediririz.. Bak bana elbise verdiler ve bana ölme dediler.. Doğru onlar beni öldürdüler fakat bana ölme dediler."*¹⁷

Yazar, yönetimin halkın isyanını bastırmak için göstermiş olduğu insanlık dışı tepkileri okurun gözleri önüne sermek için işlenen vahşeti ve cinayetleri tüm çıplaklığıyla tasvir eder:

"Mahmud, bir insanın hayatı boyunca görebileceği en feci olaya şahit oldu. Bir askerin bir çocuğu annesinin gözü önünde ikiye ayırmasına. Bunu gören anne de hemen orada ölüverdi. Yüksek bir sesle bağırdı Mahmud, "Yâ Rab" diye bağırdı ancak devamını getirmedi onlarca yumruk ve tekme yedi. Bu kadar insanın etrafında ne zaman toplandığını veya nereden bitiverdiklerini de anlamadı.. Onu şiddetli bir şekilde asfaltta yüzünden kanlar akar bir halde sürmeye başladılar. Bir tutuklunun ona: Mah-

¹⁴ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm*, 11.

¹⁵ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm*, 72.

¹⁶ Dış dünyadan kaynaklanan tehdit ile kişinin bu tehditle baş etme kapasitesi arasında ortaya çıkan yaşamsal bir dengesizlik ruhsal travmaya yol açar. Olağan gündelik yaşamı aşan şiddette stres verici olayları artırması nedeniyle (Örn. bedensel yaralanma ve diğer olumsuz etkenler) savaş ve terör ruhsal travma riskini artırmaktadır. Bu gibi koşullar aniden ortaya çıkan tekil olaylara yol açabileceği gibi, kronik ya da birikimli travma anlamına gelen gelişimsel nitelikli çocukluk çağı stres verici yaşantılarını ya da kitleleri topluca olumsuz yönde etkileyen olayları artırarak uzun vadeli zihinsel süreçlere de yol açmaktadır. Bk. Vedat Şar, "Savaş ve Terör Yaşantılarında Travma Sonrası Stres", *Okmeydanı Tıp Dergisi* 33 (Ek sayı) (2017) 114.

¹⁷ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm*, 113.

mud, seni ne getirdi buraya? Keşke ölüm taburunun eli ile ölseydi. Onlar işkence taburundan daha iyiler. Mahmud nereden bilecekti ki, ilk günde istasyonun yanında gördüğü öldürme taburunun Cısr eş-Şuğûrlu oldukları için her türlü mezhebe mensup elli vatandaşı öldürenler olduğunu? O anda hayatta sadece zulmün mevcut olduğunu anladı. Vahşî insanların da insanlığın ne anlama geldiğini anlamadığını bildi..”¹⁸

Tireysî'nin romanında sıkça dile getirdiği bir başka durum da, yönetim askerlerinin masum sivil insanları sindirmek için kadınlara tecavüz etmeleri olmuştur. Buna örnek olarak romanında şu satırlara yer vermiştir:

“..Tekmeliyordu, ısıırıyordu, bağırıyordu ve ellerinden kurtulmaya çalışıyordu.. fakat bir güvercin yedi avcının elinden nasıl kurtulabilir ki?... Onlardan biri onu soydu ve komutanına göz attı. Ardından önüne itti ve ona: sen başla dedi...”¹⁹

Görüldüğü üzere Mülteci Edebiyatı türünde yazılmış eserlerde ele alınan yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı, işkence, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranış, beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı, gibi konulara İbtisâm Tireysî'nin romanında da rastlanmaktadır. Dolayısıyla İbtisâm Tireysî'nin *Mudunu'l-Yemâm* adlı romanı da Mülteci Edebiyatı türünde yazılmış diğer romanlarla ortak noktalar barındırmaktadır.

Sonuç

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük insanlık dramına dönüşen Suriye iç savaşı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan mülteci krizine özellikle bu krizi bizzat yaşayan edebiyatçılar kayıtsız kalmamış, başta Suriye olmak üzere Libya, Irak, Yemen gibi ülkelerde yaşanan dramaları eserlerinde tüm gerçekliğiyle okuyucuya yansıtılmışlardır.

İbtisâm Tireysî de *Mudunu'l-Yemâm* adlı romanında 2011-2012 yılları arasında Suriye'de yaşanan insanlık dışı olayları roman kurgusu dâhilinde okuyuculara aktarmıştır. Romanında çoğuna bizzat şahit olduğu ayrımcılıkları, çığnänen insan haklarını, insanların ellerinden alınan özgürlüklerini, katliamları ve özellikle kadınlara yönelik işlenen tecavüz eylemlerini ele alan yazar, eseri ile dünya kamuoyuna yaşadıkları dramaları, psikolojik travmaları dile getirmiştir. Böylece Suriye'de yaşayan halkın, var olan düzene başkaldırısına karşı Suriye devletinin vermiş olduğu sert tepkiler neticesinde insanların çekmiş oldukları sıkıntıları çok ağır tasvirlerle anlatmıştır.

Kaynakça

- Abdullah, Hişam Muhammed. İltica ve Dönüş Edebiyatı Bağlamında Edebi Metin: Suriye ve Filistin Örneklerine Dair Bir Okuma. *Vatana Dönüş Edebiyatı Bildiri Metinleri Kitabı*. İstanbul: Demavend Yayınları, 2018.
- Aktaş, Şerif. “Edebi Metin ve Özellikleri”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (2009): 187-200.
- Bingöl, Oktay. “Arap Baharı ve Ortadoğu: Çok Eksenli Güç Mücadelesinde Denge Arayışları”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 13/2 (Kış 2013): 25-49.

¹⁸ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm*, 80.

¹⁹ İbtisâm Tireysî, *Mudunu'l-Yemâm*, 67.

- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*. b.y.: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.
- Gilmartin, Sarah. "World Refugee Day: 10 Tales in Literature". Erişim: 10 Ekim 2019. <https://www.irishtimes.com/culture/books/world-refugee-day-10-tales-in-literature-1.2200747>
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. 7. bs. İletişim Yayınları, 2002.
- Mustafa, İbrahim. vd. *el-Mucemu'l-Vasîl*. Kahire: Dâru'd-Daveti, ts.
- Paksoy, Sadettin. vd. "Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/46 (Yaz 2013): 169-182.
- Şâkûs, İbtisâm. Tehcir Edebiyatı, *Vatana Dönüş Edebiyatı Bildiri Metinleri Kitabı*. İstanbul: Demavend Yayınları, 2018.
- Şar, Vedat. "Savaş ve Terör Yaşantılarında Travma Sonrası Stres". *Okmeydanı Tıp Dergisi* 33 (Ek sayı) (2017): 114-120.
- Tireysî, İbtisâm. *Mudunu'l-Yemâm*. Kahire: Mektebetu'd-Dâri'l-Arabiyyeti li'l-Kitâb, 2014.
- Tunçol İrem- DİNÇ Cengiz. "2003 Sonrası Irak ve Suriye'deki Çatışmaların Zorunlu Göçe Etkisi". *Kırşehir AEUİBFD* 2/2 (Aralık 2018): 79-110.
- Aljazeera. "eş-Şahsiyyât-Fennânûn". Erişim: 10 Ekim 2019. <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/12/6/ناجي-العلي>
- Katârâ. "et-Teraşşuh li'l-Câize". Erişim: 13 Ekim 2019. <https://www.kataranovels.com/novelist/232/>